

Szatmár város eredete.

Írta: Dr. KARÁCSONYI JÁNOS.

Mostanában, mint a lapokból és hozzám intézett kérdezősködésekből látom, nagyon sokan szeretnék tudni, melyik nyelvből származik e szó: Szatmár s mi a jelentése?

De azt is látom, hogy a kérdéshez hozzászólók közül legtöbben csak a véletlen hasonlatosságból, vagy a mai állapotokból indulnak ki. Pedig így sohasem találják meg az igazságot! Abból például, hogy a Kongó szónak a magyarban értelme van, ostobaság azt gondolni, hogy az afrikai Kongó folyam és a nem régiben mellette alakult Kongó vagy Congó állam magyar eredetű. Vagy abból, hogy e szó Csór magyarul semmit sem, ellenben cigány nyelven tolvajt jelent, nagy tévedés azt állítani, hogy a dunántúli Csór falut cigányok alapították, mert hiszen a falu régen létezett a cigányok betelepítése előtt s egyáltalában Dunántúl a cigányok falvakat nem alapítottak.

Csak szigorú történeti bírálat és a helynevek eredeti alakja vezethetnek az igazság felismeréséhez!

A szigorú történeti bírálat először is eltávolít bizonyos akadályokat a szemünk elől.

Szirmay Antal 1809-10-ben megjelent „Szatmár vármegye fekvése, történetei” c. művében közöl egy magyarra fordított 1237-iki oklevelet s abban Zothmarfia Micholay-t simái birtokosnak tünteti fel.¹ Sokan tehát azt gondolják, hogy e helyütt a Szatmártól nem messzire eső Sima faluról (a mai Csenger-Simá-ról) van szó s így e Zothmar-nak valami köze van Szatmár alapításához.

Csakhogy a történeti bírálat itt hamisságon kapja rajta Szirmayt, mert az oklevelet az eredeti latin nyelven Katona István, a híres történetbűvár és egyetemi tanár is olvasta és abban nem látott Simá-t, hanem mindenütt *Syrna*-%? Mivel pedig ez oklevelet a győri káptalan állította, annak hatásköre pedig csak a győri püspökség területére terjedt ki, ebből és még két másik, Szatmárfa Miklós rendelkezéseiről szóló oklevélből kétségtelen, hogy e *Syrna* nevű monostoros helyen a másutt *Surma-nak* irt³ most is monostorral ékeskedő sopronmegyei *Csornát* kell érteni.

¹ Szirmay i. m. 45.

² Fejér: Codex Diplomaticus IV. tomus. I. vol. 77-8. II.

³ Wenzel: Árpád-kori Okmánytár. · II. 75. 1. V. ö. még Fejér, Cod. Dipl. IV/1. 147-48. Wenzel: Árp. Okm. V. 55. 1.

De ennél még sokkal nagyobb hamisságokon és ferdítéseken kapta rajta a történeti bíráló a híres Anonymust, III. Béla király névtelen jegyzőjét. Hogy csak egy párat említsek e hamisságok közül: Anonymus először azt akarja mindenképpen bizonyítani, hogy a nyugati népek azért nevezték el Ungarus-oknak vagy Hungarus-oknak, mert átjövén a Kárpátokon, először Ungvárt foglalták el és a körül, telepedtek le.¹ Csakhogy hiteles történeti adatok szerint a görögök és szlávok legalább is 100 évvel előbb a magyarok honfoglalásánál már Ungri-iknak hívták a magyarokat.²

Anonymus továbbá a 890-ik évben márkával méreti az ezüstöt Gácsországban (Galícia-ban),³ pedig Magyarországon is csak 1100 után kezdték a márka súlyt használni.⁴

Azt írja Anonymus, hogy 884-ben már a kunok is védelmezték Kievet a magyarok ellen⁵ holott a kunok csak 1061-ben költöztek a Volga balpartjáról a mai Oroszország déli részeire.⁶ Elvezeti ökegyelme Anonymus 885-ben Álmost, az állítólagos magyar fejedelmet Lodomér és Gálcs (Galics, Halics) városokba s megajándékoztatja az ott lakó orosz fejedelmekkel,⁷ pedig e városok közül Lodomér (Wladimir Volynski) csak 1010 táján, Gálcs vagy Halics pedig csak 1120 táján épült és képtelenség, hogy 1015 vagyis Szent-Wladimir halála és az addig egységes orosz birodalom megosztása előtt már külön uralkodó orosz hercegek vagy fejedelmek lettek volna.⁸

Rácországot is elfoglaltatja Anonymus a magyarokkal 903 táján és annak herceget (dux) vasra vereti velük,⁹ holott Rácország semmi esetre sem létezett 1090 előtt és így nem is lehetett annak hercege. Hiteles történeti adatok csak 1149-ben említik először Rácországot.¹⁰

Nem mondjuk, hogy mindezek szántsándékos csalásai Anonymusnak, de mindenesetre bizonyítékai óriási tévedéseinek! Neki nem voltak adatai, egykorú tudósításai a 880-900 évek eseményeiről, nevezetesen a magyaroknak mai hazájukba való beköltözéséről, tehát a maga korának állapotaiból kiindulva képzelettel el a honfoglalást. Az ő gyermekkorában történt, hogy II. Gyécse magyar király az ő apósának, az orosz nagyfejedelemnek és egyik sógorának segítségére több ízben sereget küldött Oroszországba. E magyar seregek jártak az 1148-52. években Gálcs (Halics) Lodomér, Kiev városokban. Ugyancsak II. Gyécse királynak anyai nagybátyja, Belus bán küldött 1150-ben magyar sereget Rácországba a görögök ellen.¹¹ Anonymus tehát ezeket az ő gyermekkorában hallott országokat, városokat négy, ötszáz esztendősknek vélte s így esett meg vele, hogy áthelyezi azokat olyan századba, időszakba, amikor még nem is léteztek.

Ennélfogva Anonymusnak, vagyis III. Béla király névtelen jegyzőjének

¹ Historiae Hungaricae Fontes Domestici. Edidit M. Floriánus. 1883. II. k. 4., 5., 14. l.

² Homan: A magyar nép neve és a magyar királyok címe. Budapest, 1917.

Darko: A magyarokra vonatkozó népnevek a byzanci íróknál. Budapest, 1910.

³ H. H. Fontes Dom. II. 11. l.

⁴ Hóman: Magyar pénztörténet. Budapest. 1916. 82-92.

⁵ H. H. Fontes Dom. II. 9-10.

⁶ U. o. II. 264. V. ö. Gyárfás: A Jászkunok története. II. 111.

⁷ H. H. Fontes Dom. II. 11-12 11.

⁸ H. Weiss: Világtörténet. Nagybecskerek. IV. k. 464-66.

⁹ H. H. Fontes Dom. II. 11-12 11.

¹⁰ Jirecek: Geschichte der Serben. Gotha. 1911. 240-47.

¹¹ Pauler: A magyar nemzet története. II. kiadás. I, 268-282.

előadása a honfoglalásról rémséges mese. Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy a tőle emlegetett személyek, népek, helyek mind a képzelet szülöttei. Eltek, megvoltak-e személyek, népek, helyek, de az egy Árpádot kivéve nem akkor, mikor Anonymus őket szerepelteti, s főleg pedig, nem úgy viselkedtek, mint ahogy ő mondja. Az ő műve tehát nem azt bizonyítja, hogy a honfoglalás 896-ban az ő elbeszélése szerint történt meg, neki arról halvány fogalma sem volt, hanem ez előadásból csak annyi való, hogy 1203-ban, mikor ő művét megírta, az abban felsorolt várak, városok, falvak megvoltak, kivéve az Erdély elfoglalásában említett helyeket, mert ezen, 24-27. számú fejezeteket csak később, 1292-ben toldotta bele e műbe valamelyik hízelgő íródeák.¹

Nem lehet és nem szabad tehát igaznak tartani azt, amit Anonymus mesél, hogy Szatmár városa (castrum Zotmar)² már a magyarok bejövetele előtt fennállott volna s azt a magyarok már, mint kész várost elfoglalták volna.

Ez mind képzelődés. Ebből csak annyi való, hogy a szatmári vár 1203-ban megvolt.

Tudni kell azt is, hogy az az oklevél, amely szerint Szatmár már a tatárjárás előtt, 1236-ban királyi város lett volna, hamisítvány. Kitűnik ez mindjárt abból, hogy IV. Béla királyt többek közt „rex Bulgáriáé „-nek írja³ pedig ezt a címet IV. Béla soha nem használta, ezt csak fia, V. István király vette fel 1270-ben. Királyi kancellárként is olyan férfiút említ, aki csak 19 évvel később lett azzá.⁴

Végül tudnunk kell azt is, hogy Szatmár (és nem Németi!) város királyi szabadalomlevele (privilegiuma) nem 1264-ben kelt, mint azt Szirmay és Fejér közölték,⁵ hanem 1271-ben. E levélben ugyanis V. István király magát „Hungariae, Dalmatiae, Croatiae rex” írhatja; már pedig ő e címmel nem élt, nem is élhetett atyja, IV. Béla halála: tehát 1270 előtt. S valóban éppen most fedezte fel egy derék magyar történetudós, hogy I. Lipótnak 1662-iki átirata szerint V. Istvánnak a szatmáriak számára adott kiváltságlevele 1271-ben kelt.⁶ Az 1264-iki évszám tehát csak valamelyik figyelmetlen íródeák hibás másolata.

Eltávolítván ez akadályokat a tisztánlátás elöl, hozzáfoghatunk Szatmár eredetének megfejtéséhez.

Mikor a magyarok 896-ban a bolgárok és besenyők együttes támadása miatt az Aldunamentéről (a mai Románia déli részéről) az orsovai és verestoronyi szorosokon keresztül a mai Magyarországra költöztek, akkor Erdélyt és Felső-Tiszamentét akkori szokás szerint lakatlan országgöznak hagyták. Azt akarták ezzel elérni, hogy ha a félelmes besenyők újra rájuk akarnak törni, nagy területen se élelmet, se útmutatót, se utat ne találjanak.

A 896-1020 években tehát nem szállották meg a magyar Szatmár megye keleti részét sem, hanem csak a Krasznaig ütötték fel sátraikat.⁶ A Kraszna lánjai (az ecsedi lán) s az erdői erdőség jó védelmet nyújtottak nekik. Még Szent István is csak a Kraszna balpartján lévő területből és a mai Szabolcs megyének keleti csíkjából alkotott vármegyét s annak

¹ H. H. Fontes Dom. II. 260-350. Századok 1883. 97. 1. Turul. 1909. 3-5 11.,

² Wenzel; Árp. Okm. XI. 288. Urkundenbuch Z. Gesch. d. Deutschen in Siebenbürgen. I. 65.

³ Századok 1913. 191. Fejérpataky: A királyi kancellária. 105.

⁴ Szatmár vármegye. 146. Fejér, Cod. Dipl. IV/3. 206.

⁵ Századok. 1921. 81.

⁶ Századok. 1901. 1050-54.

középpontjává az Ecsedtől délre eső Sárvárt tette. – Természetesen ez nem így lett volna, ha a magyarok a vereckei, vagy uzsoki szorosokon jöttek volna be, de, mint említők, ez történeti és harcászati (taktikai) lehetetlenség. Ezt csak 300 évvel a honfoglalás után találták azok a krónikások, akik a magyarok ungar elnevezését másként nem tudták megmagyarázni, mint Ung váráról.

De Szent István 1020 táján legyőzván az Erdély északi részébe menekült *Keán* vagy magyarosan *Kaján* bolgár vezért és a Szamos felső völgyét Magyarországhoz csatolván a Szamosközé sem volt többé olyan félelmetes hely, mint a X. században volt. Ettől kezdve egy századig olyan Gyepüelve vagy Gyepői-vidék volt. Ilyennek neveztek akkoriban az állandó s ellenséges betörések felfogására készült akadályokon (azaz gyepükön) túleső területeket. Ezek mind a király birtokai voltak. Ő szokott ott nagy vadászatokat tartani s e végből is először is az ő vadakat, erdőket és halászóvizeket őrző (óvó) embereit, népeit telepítette le az ilyen vidékre. De azután osztogatott itt földeket a jelentkező, bátrabb erdőirtóknak, bányászoknak és földműveseknek is.

Nemsokára Szent István halála után, 1047 körül, nagy éhség támadt a mai Belgium-ban, különösen Lüttich és Nariur tájékán. Az itt lakó vallon-olaszok és flamandok felkerekedtek tehát és eljöttek Magyarországra.² Királyaink letelepítették őket Esztergom, Eger, Pécs városok körül, továbbá Szerem és Zemplén megyékben, de jutott belőlük később másfelé is, mert a keresztes hadjáratok megindulása (1096.) után új meg új csapatok jöttek.

Hogy a Szamosközén és a Szamosmentén is megszállottak ilyen flamand és vallon-olasz települők, mutatja a váradi tüzesvaspróba-lajstrom 1216-ban történt 243. sz. esete. Ez világosan mondja, hogy az ugocsa-megyei Babár falu lakosai eredetileg flamandok (Flandrenses) voltak. De ott vannak a Szamos mellett Csengertől északra Angyalos és Hermánszeg falvak is. Angyalos neve a latin Angelus keresztnévből származik. Csakhogy e keresztnévet a magyarok teljességgel nem használták, de bezzeg használták a vallon-olaszok. A váradi tüzesvaspróba-lajstrom 1213-ból származó 253. sz. esetében a Tasnád-Szántó mellett lakó Angelus a törvényszék előtt is igazolja, hogy ő latin, azaz vallon-olasz származású, szabad ember. Hermánszeg pedig abból származik, mert egy erdő szegletén előbb Heriman, rövidítve Hermán nevű flamand, vagy vallon-olasz telepedett meg. Megjegyzendő, hogy csupán a személynevekből nem lehet pontosan meghatározni, germán (német) eredetű flamand, vagy latin eredetű vallon-olasz volt-e az illető, mert a germán eredetű nyugati frankok beleolvadván a Galliában lakó latinokba, személyneveiket (Ludovich, Gerbert stb.) sokáig megtartották azután is, hogy az így alakult ó-francia, vagy vallon-olasz nyelven beszéltek.

Ezek után a régi történeti és nyelvészeti adatok világánál tekintsünk szét Szatmár környékén is.

Így először is azt tudjuk meg, hogy e város neve eredetileg *Szotmár* volt. Nem lehet az véletlen, hogy a legrégebb és eredeti oklevelek íródeákjai állandóan „Zotmar”-t írnak, ha e várról, vagy városról van szó³

¹ Karácsonyi: Szent István király élete. 20-21.

² Századok. 1916. 36. 1.

³ Wenzel: Árpád-kori Okmánytár. VI. 344. VII. 35. VIII. 8, 9. IX. 329, 542, 561, 562, 563. X. 24. XI. 231. Károlyi-család oklevéltára I. 8, 88, 91. Zichy-cs. okmánytára. I. 47, 199, 414, 610. Sztáray-cs. okl. I. 2, 62, 68, 224. Anjou-kori okmánytár. 410, 428, 527. Fejér. Cod. Dipl. VI/2. 388.

1317-ben maga a szatmári plébános, 1363-ban pedig a vármegyei jegyző, pedig ezeknek csak tudniok kellett e vár és város nevét, azt „Zotmar”-nak írják.¹

Tehát csak később, 1400 táján változott át e város neve Szotmár-ról Szatmár-ra az erdély-szamosközi, *a* hangot kedvelő (v. ö. Szamas, Szamos-helyett, mastaha mostoha helyett, gondalam gondolom helyett), tájszólás terjedése következtében² és esetleg szatyon, szattyán szavak hatása alatt.

Látjuk továbbá a történeti adatokból azt, hogy 1411-ben Szatmár városához tartozott Szent-Egyed pusztja.³ Itt tehát azelőtt vagy templom, vagy kápolna állott Szent Egyed tiszteletére. E szentnek tiszteletét azonban csak a vallon-olaszok, vagy franciák hozták hazánkba. A somogyvári Szent Egyed apátságot 1091-ben francia szerzetesek alapították.⁴ Nagy-Váradnak azon utcájában emelkedett a Szent Egyed tiszteletére avatott templom, melyet vallon-olaszok alapítottak⁵ s ma is Olaszinak hívnak. Közvetlenül Szatmár mellett, Vetés és Szatmár közt hajdan Gelyénes falu (most pusztja) állott. Ezt azonban régen Gylianus-nak, Gyleanus-nak, Kelyenus-nak írták⁶ s ez nyilván mutatja, hogy e helynév tulajdonképp a Kilianus személynévből alakult. Az pedig a keresztény egyház történetéből tudva van, hogy Szent Kilianus a Majnamenti frankoknak volt első térítője s azért hajdan csak a Rajna-majnamenti németek (frankok) kereszteltették gyermekeiket Kilianus névre. Gelyanus fia Jakab még 1273-ban is birtokos volt Szatmár mellett. Szatmártól délkeletre a Szamos mellett 1270-1320 közt Hédre (Heydrich) nevű, utóbb Szatmárba olvadt falut emlegetnek az oklevelek.⁷ Mivel pedig 1230-ban a király éppen Chudruch nevű hű emberét, mint a vidéken ismerőst bizta meg a németi polgárok beiktatásával,⁸ világos, hogy e Hédre falu az 1230-ban élő Hédreh (Chudruch) úrtól vette nevét.

Heydrich, vagy magyarosan Héder épp úgy germán származású jövevény volt, mint az a Detmár, kinek az irtását Szatmár és Zsadány közt 1271-ben említik.⁹ Végül pedig Szatmárnémeti lakosainak nem kell magyarázni, ma is tudott dolog, hogy hajdan Szatmártól északra, tőle csupán a Szamos folyótól elkülönítve Németi nevű város állott.

Mindezek ujjal mutatnak arra, hogy Szatmár vidékén idegen, nyugatról származó települők jelentek meg s mivel a Szotmár név sem a magyaroknál, sem a szlávoknál nem volt használatos, ez utal bennünket arra, hogy ennek mását a Szamosközbe egykor bevándorló flamandok és vallon-olaszok közt keressük.

S valóban tudjuk a világtörténelemből, hogy 1096-ban a Flandriából megindult keresztshadak egyikének vezére *Folkmár*, az összes keresztshadak lelkiigazgatója pedig *Ademár* puyi püspök vala. E vidéken élt a IX. században *Hinhnár*, a híres rheimsi érsek. Ilyen képzésű Rajna-

¹ Anjou-kori okm. I 416. Sztáray oki. I. 327.

² V. ö. Balassa; Magyar nyelvjárások. 73, 240, 276, 323, 337. stb

³ Csánki: Magyarország tört. földrajza. I. 460.

⁴ Fejér: Cod. Dipl. I. 468. II. 446.

⁵ Bunyitay: A váradi püspökség története. III. 130.

⁶ Sztáray-cs. oklevéltára. I. 1, 23, 24. 37. stb. 11.

⁷ Fejér: Cod. Dipl. V/2. 76. VIII/5 110. Károlyi-cs. okl. I. 8.

⁸ Fejér: Cod. Dipl. III/2. 213.

⁹ U. o. IV/3. 208. Hibásan 1264. évszám alatt.

maasmenti nevek továbbá *Almár*, *Vollmár*, *Detmár* vagy Ditmár (Tietmár) *Valdemár* és a Szatmárhoz oly közel álló *Otmár*. Hogy a Szotmár név tövének a régi frank nyelvben valami értelme volt, mutatja, hogy másik szintén germán eredetű képzővel (v. ö. Rajmund, *Sigismund*) belőle *Zotmundot* is alkottak. Ilyen Szotmund (Zotmund) híres úszót fogadtak meg a magyarok 1052-ben III. Henrich császár Pozsonynál álló hajóinak elstilyesztésére.¹

Mennyire használt név volt a Magyarországra bevándorolt flamanoknál és a vallonoknál a Szotmár név, bizonyítja az, hogy XII-XIII. századokban egész Magyarországon használták. A német származású Osli nemzetségnek egyik 1200 előtt Sopron megyében élő tagját Szotmárnak (Szatmár-nak hívták),² 1240 táján az Eger tájékán letelepedett vallonok egyik utóda szintén Szatmár nevet visel,³ 1268-ban az egyik veszprémmegyei nemes embert hívták Szatmárnak,⁴ Kraszna megyében is megtelepedett egy Szatmár nevű jövevény Kárásztelek mellett s az ő egykori birtokát még 1373-ban is Szatmár-teleknek nevezték.⁵ Kálmán és II. István királyok idegen származású, de nagybefolyású tanácsosa a Szotmár névhez oly közel álló *Otmár* ispán vala⁶ s ez az, akit nagyokosán 1335 táján Almos és Attila fejedelmek ősei közé soroztak a hamis genealógiában.⁷ A történeti és nyelvészeti adatok szerint tehát nem lehet abban kéttség, hogy Szatmár-t azért nevezték el ekként, mert Szent László vagy Kálmán királyok korában 1080-1110 körül eljövén a mai Belgium déli részéről egy Szatmár nevű flamand vagy vallon ember, a mai Szatmárnémeti déli részén, a Szamosnak akkor ott lévő kanyarulatában letelepedett s ő építette ott az első házat, ő volt annak sok ideig állandó lakosa. Nagyon alkalmas hely volt ez a védelemre, mert csak egy rövid kerítést vagy gyeput kellett délfelől készítenie és tanyája biztosítva volt.

Az 1131-41. években Monomach Ludomér kievi orosz nagyfejedelem unokája, Borisz, Kálmán királyunk második feleségének, Eufemia-nak, házasságtörésből származott fia, trónkövetelőként lépett fel II. (Vak) Béla magyar király ellen és természetesen rokonaitól, az orosz fejedelmektől kért és várt segítséget. II. Béla királyunk kormánya tehát szükségesnek látta, hogy Grálcsország felől jobban védekezzen. E végből áthelyezte az országos gyeput Ungvár, Munkács és Nagyszöllös felé és új vármegyéket szervezett. A Labore völgyét a zempléni, az Ung völgyét az ungvári, a Latorca völgyét a munkácsi, a Tisza völgyét északi oldalon a borsovai, a déli oldalon a Tiszának akkor még balpartján álló sásvári (másként ugocsai) vármegyék (várispánságok) voltak kötelesek védelmezni.

Ekkor szükségessé vált, hogy a borgói és radnai szorosok felől a Lapos és Szamos folyók mentén esetleg betörő csapatok ellen is mindjárt a Szamosmentén állandó magyar katonaság vigyázzon és ennek erős gyűlőhelye legyen. E célra az akkori magyar hadvezérek nagyon alkalmasnak találták a Szamosnak azt a kanyarulatát, ahol Szotmár háza állott. Ezt alakították át földsáncokkal és fakapukkal várrá, s ide rendelték át a

¹ H. H. Fontes Dom. II. 160.

² Wenzel: Árpád-kori Okm. II. 75. VI. 551. Fejér: Cod. Dipl. IV/1. 77, 1 47-8.

³ Wenzel: Arp. Okm. IX. 259.

⁴ Fejér: Cod. Dipl. VIII/5. 348.

⁵ Bunyitay: A váradi püspökség története. II. 278.

⁶ Pauler i. m. II. kiadás I 224, 238.

⁷ H. H. Fontes Dom. III. 26.

most már főlöselegessé vált krasznamelléki Sárvárról a katonaságot. Így keletkezett Szatmár vára és annak megyéje.

Nagy tévedés, ha valaki azt hiszi, hogy ezen természetes alakulással a szatmárnémetieknek adott 1230-iki kiváltságlevél ellenkezik. II. András király kancelláriája ebben azt írja, „Teutonicus de Zathmar-Némethi iuxta fluvium Zamos residentes dicebant, se in fide dominae reginae Keysslae ad Hungáriam convenisse”.¹ Először maga a királyi kancellária aligha értette a regina Keyssla alatt Szent István nejét, mert akkor mindjárt hozzátette volna e dicsőítő szavakat: „consorti sanctissimi regis Stephani”. De meg, ha a kérvényező németiek kérelmük sikere végett így dicsekedtek is, azt már maguk se merték állítani, hogy az ő őseik egyenesen a Szamosmentére vándoroltak, hanem csak azt mondják, hogy Magyarországra jöttek. Magyarország azonban Szent István korában csak a Krasznáig volt bátoros hely a földműves németek számára. Tehát, ha már akkor jöttek, akkor először csak a Krasznamentén telepedtek le. Itt az ó-német eredetű Majtény-falu neve, Gyöngyfalunak hajdani Perlii (Perl) neve,² az Ujnémeti-től északra feküdt egykori Ó-németi, az érmenti Szalacs és Oltomány (Altman) helynevek világosan mutatják a németek régi otthagását. Innen költöztek át tehát a szatmárnémetiek 1140 táján a szatmári vár védelme alá.

Az bizonyos, hogy mikor e németek Szatmár mellé, a Szamos másik oldalán házakat építettek, akkor már Szatmár környéke egészen magyar volt. A Vasvári, Ombód, Kakszentmárton, Vetés, Óvári, Sima, Pete, Dara, Géc stb. helységnevek, a Homoród, Sár, Eger stb. pataknedrek elvitáztatatlanná teszik ezt. E miatt azután, bár először a németek az ő házcsoportjukat másnak hívták, az új község neve mégis a magyaroktól felkapott Németi lett s a németektől adott nevet végleg, felismerhetetlenül kiszorította.

1241-ben a borzalmas tatárjárás megmutatta, hogy az olyan síkvidéki földvárak, minő kezdetben a szatmári is volt, nem sokat érnek. E miatt bár Szatmár vármegye megmaradt, a vár mint őrséggel megrakott erősség megszűnt. A vár helyén és környékén ekkor kereskedők, iparosok, földművesek építettek házakat, csak a király seregébe küldtek ezentúl katonákat³ és már 1271-ben, mint említők, ők is olyan városi kiváltságokat nyertek, mint a németiek. A király vámosai és zabszállítói, később kamaraispánjai megmaradtak ugyan Szatmárit, de nem volt hatalmuk a polgárok felett. Ezek ügyes-bajos dolgait csak a tőlük választott bíró rendezte. Plébánosuk is ki volt véve a főesperes joghatósága alól s egyenesen a püspöknek tartozott számadással.⁴ Mivel ekként Szatmár lett a kereskedők gyűlöhelye, csakhamar felülhaladta Németit s az egész Szamosmentének története, érdeke ezentúl Szatmárhoz kapcsolódott.

A várnak és városnak ezen keletkezéséből nyilvánvaló, hogy nem tehet Szatmárt a Salzmart német szóból származtatni. Szatmár eredetileg, mikor nevét kapta, nem volt sóárulóhely, hanem kis tanya, azután vár s csak 1241 után lett város. Különben is egész Németországban sem lelhető Salzmart nevű helynév, mert hiszen sohasem volt olyan vásárhely, ahol csupán só árultak volna. Arról, hogy Szatmárit só árultak volna,

¹ Fejér: Cod. Dipl. III. 2. 211. 1.

² Magyar Nyelv. 1916. 291. 312. 1.

³ Urkundenbuch zur Geschichte d. D. in Sieb. I. 86.

⁴ Fejér: Cod. Dip. IV/3. 206-8. De az évszám kiigazítandó 1264-ről 1271-re.

1310 előtt szó sincs. A désvári polgároknak erre vonatkozó s régibb évszámot mutató iratai mind hamisítványok.¹

Nyelvészeti szempontból is lehetetlen a Salzmartk-ból való származtatás. Most nincs módomban ellenőrizni, hogy az új fria-nyelven a sót csakugyan „sat” (kiejtve „szat”-nak), hollandul pedig zout-nak hívják-e, de akkor is a Satmar vagy Zoutmar legfeljebb; „sókedvelő”-t jelent, és így személynév, nem vásárhely! A Salzmartk szó második tagja, markt, az latin mercatum-ból lett (merkat, markát alakokon keresztül) markt-tá s éppen azért mindig rövid α -val hangzik, tehát a magyarban sem lett volna sohasem „márkt”-tá, még kevésbé „már”-rá! Hát még a szó végén álló *h* hang hova lett volna?

Hiábavaló erőlködés Szatmár-t a XVI. század óta szórványosan hallható Szakmár-ból megmagyarázni. A Szakmar szónak nincs értelme a magyarban s e Szakmar alak különben is a könnyebb kiejtés kedvéért és a szakmány szó hatása alatt keletkezett.

Mind történeti, mind nyelvészeti szempontból leghelytelenebb az az állítás, hogy Szatmár neve a román Szátumáré-ból származnék s így nagy falut jelentene.

Szatmárt, mint láttuk, eredetileg valamelyik flamand vagy vallonolasz jövevény alapította. Románok már csak azért sem nevezhették el, mert az alapításkor sem Szatmárit, sem a környékén nem laktak románok. Ez oly biztos történeti igazság, hogy hosszasan igazolni fölösleges. Aki tud olvasni a Szatmárt körül vevő, nyolcszázados magyar helynevekből, aki tudja, hogy nem csupán Szatmár, hanem a körülötte eső Géc, Lázári, Vasvári, Krassó, Amac, Erdőd, Domahida, Dob, Bagos, Zsadány, Vetés is 1332-ben mind róm. katolikus plébániák voltak,² ott tehát az akkori vallási türelmetlenség miatt görögkeleti román nem lakhatott, aki csak egyszer végignézte a hivatalos egyházi névtárakat, (schematizmus) s látja, hogy a Szatmárit és körülötte lévő gör. kath. román templomok mind a XVIII. és XIX. századokban épültek,³ az belátja azt is, hogy Szatmártt 1711 előtt románok állandóan nem laktak. Aki pedig nem a történeti igazságot keresi, hanem más céljai vannak, annak száz meg száz más bizonyítékot is hiába sorolunk fel.

Különben maga a régi román nyelv is a Satumare-Szatmár egyeztetés ellen bizonyít.

A régi románban a satui magyar helyesírással = szátul, akár a latin *satum-hiA*, akár a szláv *szád-ból* származik, szétszórt tanyacsoportot jelent. Szatmár pedig éppen azért, mert a Szamos védelemre alkalmas kanyarulatában épült, sohasem volt szétszórt falu, tehát nem lehetett rá alkalmazni a szátul szót.

Továbbá a régi román a nagy falut Szátulmare-nak nevezte volna el, mint ahogy most is Szátulnou-nak hívja az új falut. Ámde a magyar, mivel az első szótagra veti a hangsúlyt és az *á* hangot nagyon jól ismeri, ez esetben éppúgy Szátulmáré-nak ejthette volna azt ki, mint ahogy Szákul-nak, Sárga-nak hívja a valóban a románoktól alapított és elnevezett krassó-szörénymegyei és szolnok-dobokamegyei helységeket!

A régi Szozmár, későbbi Szatmár városnak románból való származ-

¹ Századok. 1921. 82-83.

² Monúmenta Vaticana Series I. & II. 108, 122, 134-5.

³ Schematizmus historicus cleri dioecesi Magno-Varadinensi graeciritus-Nagyvárad, 1900. 260-65. 11.

tatása tehát éppen olyan szójáték, mintha én azt állítanám, hogy Bukurestet a magyarok alapították s azért nevezték el akként, mert első lakosa *Bukurest* volt.

Mivel e világon minden emberi alkotás változik, meg lehet parancsolni, hogy e város ezentúl hivatalosan Satumare-nak írássék. De ennek Szatmár város eredetéhez semmi köze.

A régi Byzanc-ra is rá parancsolták a rómaiak 330-ban Kr. u., hogy ezentúl Konstantinápolynak hívassék, 1453-ban pedig a törökök elrendelték, hogy ezentúl Sztambul legyen a neve. Azóta tehát hívják így is, úgy is. De sem a rómaiak fennhéjázása, sem a törökök erőszakoskodása nem bírták megváltoztatni azt a történeti valóságot, hogy Byzancot se nem a rómaiak, se nem a törökök, hanem a görögök alapították.